

Тема 6. ПСИХІЧНІ ПІЗНАВАЛЬНІ ПРОЦЕСИ ОСОБИСТОСТІ

Мета: вивчити особливості протікання психічних пізнавальних процесів у учнів профільної середньої школи та чинники, що впливають на них. Встановити вплив виховання та навчання на розвиток особистості, ознайомитися з особливостями девіантної поведінки, можливостей запобігання конфліктів у діяльності вчителя-предметника, сформулювати поняття булінгу.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Поняття пізнавального процесу. Відчуття та сприйняття. Особливості сприйняття учнів старшої школи.
2. Увага та її види.
3. Пам'ять. Особливості процесів пам'яті. Мнемонічні прийоми. Забування.
4. Вплив виховання та навчання на розвиток особистості. Поняття зони найближчої дії та її відображення у навчальному процесі.
5. Девіантна поведінка. Конфлікти та їх запобігання. Булінг. Нормативні основи боротьби з булінгом.
6. Особливості протікання психічних пізнавальних процесів в учнів профільної середньої школи.

Ключові слова; пізнавальний процес, відчуття, сприйняття, пам'ять, зона найближчої дії, девіантна поведінка, конфлікт, булінг.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

Готуючись до *першого питання*, знайомимось із визначенням пізнавального процесу як складного психічного процесу, за допомогою якого людина здобуває знання про світ. Він включає в себе відображення предметів та явищ дійсності в мозку людини та їх осмислення. Цей процес реалізується через взаємодію низки пізнавальних психічних процесів, таких як відчуття, сприймання, увага, пам'ять, уява, мислення та мовлення. У цьому питанні зосереджуємося на розкритті таких понять, як відчуття та сприйняття. Відчуття — психічний процес, що полягає у відображенні мозком властивостей предметів і явищ, станів організму під безпосереднім впливом подразників на відповідні органи чуття. Сприймання — складна форма відображення цілісного образу предметів та явищ, що виникає на основі відчуттів. Особливості сприйняття учнів старшої школи характеризуються розвитком критичного мислення, посиленням самостійності та прагненням

до самовизначення. У цей період вони вже здатні до більш глибокого аналізу інформації, формування власної точки зору та висловлення критичних суджень. Важливою складовою є прагнення до самоосвіти та самостійного пошуку знань.

Під час підготовки відповіді на *друге питання* необхідно зосередитися на особливостях уваги у юнацькому віці. У юнацькому віці увага характеризується розвитком вибіркової та здатністю до тривалого зосередження. Зростає роль післядовільної уваги, яка виникає на основі довільної і пов'язана з інтересами. Важливою є індивідуальна різниця у розвитку властивостей уваги. Вибіркова увага може призводити до того, що деякі предмети вивчаються краще за інші. Навчання у юнацькому віці часто пов'язане з професійним самовизначенням, що впливає на вибірковість уваги. Педагогам варто враховувати індивідуальні особливості уваги при роботі зі старшокласниками та студентами коледжів.

Підготовка відповіді на *третє питання* передбачає висвітлення особливостей процесів пам'яті у юнацькому віці. У цьому віці процеси пам'яті характеризуються подальшим розвитком, особливо в напрямку довільної пам'яті та складніших стратегій запам'ятовування. Юнаки здатні використовувати більш розширені методи запам'ятовування та відтворення інформації, а також краще розуміють зв'язки між різними видами пам'яті та їх вплив на навчання. З'являються більш складні мнемонічні прийоми (наприклад, асоціації, групування, повторення) для ефективнішого запам'ятовування. Юнаки можуть обробляти більші обсяги інформації одночасно, що позитивно впливає на навчання та вирішення складних завдань. Необхідно підкреслити, що юнацький вік - сенситивний період для розвитку пам'яті, тому важливо забезпечити умови для її ефективного тренування та розвитку.

По *четвертому питанню* насамперед зазначимо, що виховання та навчання відіграють вирішальну роль у розвитку особистості, впливаючи на формування її моральних, соціальних, інтелектуальних та емоційних якостей. Виховання, як цілеспрямований вплив, формує цінності, навички та норми поведінки, сприяючи адаптації в суспільстві. Навчання, в свою чергу, розширює знання, розвиває когнітивні здібності та готує до життя в сучасному світі. "Зона найближчого розвитку" - це термін, використаний Виготським в своїй теорії розвитку і позначає завдання, які дитина ще не може вирішити самостійно, але здатний зробити це за допомогою дорослих або більш умілих однолітків. Вчителю необхідно розуміти, що для вивчення нового матеріалу на уроці необхідно провести повторення навчального матеріалу, основних понять, які є базою для вивчення цього матеріалу, тобто

у попередньому домашньому завданні повинні бути передбачені повторення цих питань.

Стосовно підготовки відповіді на *п'яте питання* можна скористатися , відповіддю, яку підготував штучний інтелект у пошуковій системі Google: Девіантна поведінка - це відхилення від загальноприйнятих норм у суспільстві, які можуть бути етичними, соціальними, правовими або моральними. Вона може включати різноманітні дії, що порушують усталені правила та очікування. Стосовно підлітків нестандартна поведінка, що виходить за рамки правил, характеризує юнацький максималізм. Дітям складно приборкати гормональний вибух, що відбувається в організмі в період зростання. Часто вибір деяких підлітків стає цілковитою суперечністю встановлених дорослими людьми правилами. Часто це приносить проблеми як фізичного, так і психічного характеру. Часто девіантна поведінка є основою конфліктів. Під час розгляду поняття «конфлікт» даємо його визначення як зіткнення протилежних інтересів, думок, бажань, цілей або дій між людьми, групами або організаціями. Це природна частина людської взаємодії і може виникати як у міжособистісних стосунках, так і в більш широких соціальних, політичних чи економічних масштабах. Важливо розрізняти конструктивні та деструктивні конфлікти. Конструктивні конфлікти можуть сприяти розвитку, покращенню взаєморозуміння та вирішенню проблем, тоді як деструктивні конфлікти можуть призводити до ворожнечі, насильства та руйнування відносин. Важливим аспектом діяльності вчителя (викладача) є запобігання конфліктів. Важливим є питання булінгу. Під час розгляду цього поняття необхідно насамперед звернутися до порталу Верховної Ради України та ознайомитися із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)».

Відповідь на *шосте питання* починається з констатації факту, що у юнацькому віці відбувається активний розвиток пізнавальних процесів, зокрема, посилюється здатність до абстрактного та понятійного мислення, зростає обсяг та покращується керованість пам'яті, формується логічна пам'ять, удосконалюються процеси сприйняття та уваги. Тому необхідно сконцентруватися на формуванні здатності до абстрактного мислення. Для цього віку характерною є здатність аналізувати складні явища, робити узагальнення, висувати гіпотези та перевіряти їх. Також необхідно звернути увагу на збільшення обсягу та покращення керованості пам'яті, розвитку сприйняття (Сприйняття стає більш диференційованим, тобто юнаки можуть більш точно розрізняти деталі та особливості предметів та явищ. Покращується здатність до аналізу та синтезу інформації, що

надходить через органи чуття), удосконалення уваги, розвиток уяви та ін. Розвиток пізнавальних процесів у юнацькому віці тісно пов'язаний з процесом соціалізації та формуванням особистості. Успішне навчання, позитивна взаємодія з однолітками та дорослими, а також розвиток самосвідомості сприяють гармонійному розвитку пізнавальних процесів та особистості в цілому.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягають особливості сприйняття учнів старшої школи ?
2. Що характерно для уваги у юнацькому віці?
3. Які більш складні мнемонічні прийоми з'являються у юнацькому віці?
4. Як пов'язані між собою навчання та розвиток особистості?
5. Охарактеризуйте деструктивні та конструктивні конфлікти, наведіть приклади таких конфліктів у старшій школі.
6. Які особливості протікання психічних пізнавальних процесів у учнів профільної середньої школи ?

Тести для самоконтролю

1. Концентрація уваги – це:

- А. Можливість утримати в сфері уваги водночас кілька об'єктів;
- Б. Тривалість зосередження уваги на об'єкті;
- В. Ступінь зосередження уваги на об'єкті;
- Г. Перенесення уваги з одного предмета на інший.

2. Суб'єктивне відображення окремих властивостей предметів і явищ навколишнього світу в корі головного мозку внаслідок їх безпосереднього впливу на наші органи чуття – це:

- А. Сприймання;
- Б. Відчуття;
- В. Увага;
- Г. Уява.

3. Неправильно вказаний вид сприймання за змістом:

- А. Слухове сприймання;
- Б. Сприймання часу;
- В. Сприймання простору;
- Г. Сприймання руху.

4. Який із процесів пізнавального розвитку не притаманний юнацькому віку?

- А. Посилюється здатність до абстрактного та понятійного мислення;
- Б. Зростає обсяг та покращується керованість пам'яті; формується логічна пам'ять,

- В. Інтенсивно формується конкретне мислення;
- Г. Удосконалюються процеси сприйняття та уваги.

5. Девіантна поведінка – це

- А. Відхилення від загальноприйнятих норм у суспільстві;
- Б. Загальноприйнята у суспільстві поведінка;
- В. Поведінка, загальноприйнята у певному колі підлітків.
- Г. Серед відповідей А-В немає правильної.

Завдання 1. Підготуйте виступи з питань до практичного заняття, до одного з питань (на вибір) розробіть презентацію (не менше 8 слайдів). Обґрунтуйте, у чому полягають методичні особливості презентації.

Завдання 2. Педагогічна ситуація: Вчитель історії особливу увагу приділяє заучуванню учнями дат тих чи інших подій, педантично вимагаючи від них відтворення низки дат на кожному уроці. У багатьох учнів виникли проблеми з фіксацією дат у пам'яті. Що б ви порадили вчителю і учням, щоб вирішити цю проблему?